

գիր պատկերը մասնաւոր տեղ մը կը պահուի, որ գանձ կամ սենեակ գանձի կ'ըսուի:

Հին եկեղեցւոյն վրան (որ հիմակուան ստորերկրեայ մատուռն է, և զոր մեր պատկերը կը ներկայացնէ) ուր 1098ին Պեմունդոս խաչակրաց հետ երթալու ըլլալով՝ իր զէնքերը օրհնել տուաւ, արդի չքեղ եկեղեցին շինուած է, որ 1197ին օծուեցաւ: Ասոր կից, բաց 'ի եկեղեցւոյն կանոնիկոսաց բնակարաններէ, հիւրանոցն է, որ գրեթէ 20,000 ուխտաւոր կրնայ ընդունիլ՝ որոնք մէկ օրուան համար բնակարանէ զատ կ'ունենան նաև հաց, գինի, դումաճ, միս, ձուկ, ընդեղէն, կթեղէն և պտուղ: Մայիսի 9ին, որ սրբոյն նշխարաց փոխադրութեան տօնը կը կատարեն, եկեղեցւոյն և հիւրանոցին՝ եօթը կամ ութ հազար ուխտաւոր այց կ'ելլեն, հետեւին ընծաներ տանելով:

ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՆԴԵՍԸ

ՅԱՐԵԻՄՈՒՏՍ

Եկեղեցւոյ առաջին դարերէն մինչև մեր օրերը Ծննդեան օրը գերակայապէս ժողովրդական հանդէս մը սեպուած ու պահուած է, և գլխաւորապէս գիւղօրէից մէջ. և անանկ ալ պէտք էր ըլլար ըստ ինքեան, ինչպէս նաև Մանժոնի գեղեցկապէս կ'ըսէ:

Հրեշտակ յերկնից առ մարդիկ
Աւետաւոր բառիս այս,
Ոչ հրգօրաց սաւառնի
Պահպանական անգր 'ի կայս:
Այլ յերկիւղած մէջ հովուաց,
Խիստ աշխարհի անգիտաց,
Լուսապայծառ երեւի:

Եւ որովհետև Ծնունդը ձմեռուան խիստ ժամանակը կու գայ, երբ ցրտին պատճառաւ դաշտաց աշխատութիւնները դադրելով բոլոր մշակները կալուածատան վաւարանին չորս բոլորը կը ժողովին, հանդէսը առաջները բանաստեղծական երեւոյթ մը կ'առնուր. ուրուն մշուշ յիշատակ մը դեռ ևս մնա-

ցած է մէկ քանի արդի սովորութեան մէջ:

Եւ յիրաւի ինչ է Ծննդեան ըսուած Կոճղը, եթէ ոչ գիւղական հանդիսի մը յիշատակը, որ հին ատեն ծննդեան առթով կը կատարուէր: Խթման իրիկունը ամենայն աշխատութիւն կը դադրէր, և երգ ու պար կ'ըլլար բոլոր զբաղանքը. ու երբ կէս գիշեր կը մօտենար Կոճղը գտնելու կ'երթային: Այս կոճղը՝ ծառի մը բնոյն քառորդը կամ նաև կէսը կ'ըլլար, որ բաւական էին այն ատենուան երկրագործական կալուածոց վաւարանները ընդունելու: Մեծ հանդէսը կոճղին մկրտութեանը վրայ կը կայանար. և ինչպէս բուն մկրտութեան մէջ ձընքաւոր մը ու կնքահայր մը կ'ըլլայ, այսպէս ալ այս մկրտութեանս մէջ նոյն երկու անձինքը կը գտնուէին. և եթէ չաքարավաճառին հեռաւորութեանը պատճառաւ նշաձոյլ չաքարեղէնքը պակսէին, կալուածատան փուռը տեսակ տեսակ անուշահամ խմորեղէններ եփելէն զանց չէր ընէր:

Կոճղը գտնալէն ետքը մէկ քանի ու ժեղ գեղջուկներ հանդիսով կնքահօր ու կնքամօր առջին կը տանէին: Ան աւտեն տանտէրը քահանայ կը ձևանար, և մկրտութիւնը ըստ ուղղափառագոյն ծիսին կը կատարուէր:

Մկրտութիւնը լմնալէն ետքը, կոճղը մէկ ծայրէն ընդարձակ վաւարանին տակը կը դրուէր՝ որ այրի, և բոլոր գիշերը ուրախութեամբ ու խնտուհանդիսով կ'անցունէին: Կէս գիշերուն աղօթքի գալով՝ կրակը կը մարէին, ու երկրորդ օրը տնկալուչ կիներ Ծննդեան կոճղը տան ապահով տեղ մը կը պահէր, և մինչև միւս տարին ալ վառելու չէր գործածուէր, բայց եթէ փոթորկի ատեն՝ և կամ երբ երկինքը դաշտերը կարկտով զարնելու վտանգ մը ըստ պառնար:

Կէս գիշերուն ատենները այն բարկ գեղացիք, մշակք կամ հովիւք խումբ խումբ կամ պատարագ տեսնալու կ'երթային գեղի եկեղեցին, կամ գեղէն դուռ և կամ ուրիշ ինչ և իցէ տեղ

կանգնուած մատուռ մը կ'երթային, որ օրուան յիշատակին համեմատ մտուր մը փոխուած կ'ըլլար կանխաւ, ուր Ս. Յովսէփ, Աստուածածինն ու Յիսուս թաղաւորաց ու հովուաց խնդակցութեան ու յարգանաց այցելութիւնը կ'ընդունէին, մինչդեռ եզն ու էշը իրենց շնչովը զանոնք ջերմացնել կը ջանային:

Երբեմն ալ չորս մարդիկ այլակերպ ծպտելով, աքաղաղը, եզը, գառը և էշը կը ներկայացնէին:

Ուրիշ տեղուանք, ինչպէս Բրովանս, նոյն օրը մարդոց խումբեր քաղքին մեծամեծաց դռները կը պտտէին երգերով, որպէս զի փոխարէն ծննդեան ընկեր ծաներ ընդունին. և եթէ տէրը անլըսող՝ դուռը չուզենար բանալ անոնց երգերուն, կը թողէին ուրիշ դուռ կ'անցնէին լաւագոյն բաղդ մը փնտռելով:

Դեռ ևս այսօր Նիցցայի շրջակայքը գեղացիք ծննդեան խթման իրիկունը զուարթ կոչունքի կը ժողովին. (որ *gaucafuec*, ուրախութիւն չուրջ զկրակարանաւ, կը կոչեն). և երբ միգոց ժամանակը կու գայ, կը սկըսին իրենց ծննդեան երգերը եղանակել, որ զարմանալի են իրենց պարզութեամբ. յետոյ ամենը կ'ելլեն ժամ կ'երթան:

Նորուեկիս՝ ուրիշ փափուկ մտածութեամբ՝ թուոններն ալ այս ծննդեան կոճ ուրախութեանց մասնակից ընելու սովորութիւնը կար, և այս վախճանաւս որդի երկայն ցօղուն մը կը կանգնէին, որուն չիերի ծայրը թռչնոց քմացը հաճոյ խոտեր ու հունտեր դրած էր, շատ հաճոյ, և անշուշտ այն ցօղտ եղանակին, որ կեանքակուրը հազուադիւս է այն խեղճ աղաբարածոց:

Արդ ծննդեան տօնախմբութիւնը աւելորդ մենահին է: Եղան հեղինակներ որ ըսին զՏելեսփոր պապ հիմնադիր այստօնալը խմբութեան, որ 138 տարւոյն մեռաւ. և թէ չորրորդ դարուն Ս. Կիւրեղ երուստաղեմացիին խնդրանքը Յուլիոս առաջին պապը, շատ խնդիրներ ընել տուաւ մեր փրկչին բուն ծննդեան օրը ստուգելու համար, և գտան որ դեկտեմբերի 25ին եղած էր: Ս Յովհան Ոսկեբերան ծննդեան վրայ ճառի մը մէջ կ'ըսէ՝ որ այս տօնախմբութիւնը սկզբաւնէ հետէ թրակիայէն մինչև Սպանիա տօնուեցաւ, որ է ըսել բոլոր արևմուտք. և չկայ ամենեւին ապացոյց մը որ աշխարհ քիս այս մասին մէջ օրը փոխուած ըլլայ:

Լատինաց ծննդեան օրով երեք պատարագ զուրցելու սովորութիւնը, մէյ մը կէս գիշերը, երկրորդը՝ այգուն, երրորդը՝ առաւօտը, շատ հին սովորութիւն մըն է, որ հին ատեն ուրիշ գլխաւոր տօնախմբութեանց ալ կը կատարէին: Ս. Գրիգոր Մեծն ասոր վրայ կը խօսի, և Բենետիկտոս ԺԴ հին յիշատակարաններով ապացուցուց՝ որ վեցերորդ դարէն ալ առաջ է:

ԳԱՄՁԱՏԳԱՅ ԹԵՐԱԿՂՁԻՆ ԵՒ ԱՒԱՁԱՅ ՀՐԱԲՈՒՂԻՆ

Հազիւ թէ մեր աստեղաբաշխներն իրենց դիտարանները կանգնեցնէին, մէկէն մեր բնագէտներն՝ որք անոնցմէ պակաս հետաքնին չէին, ուզեցին երթալ տեսնալ հրաբուխը՝ որ երկու փարսախսէ քիչ հեռու կ'երևար. թէպէտ և փարսախ մը պէտք էր ընել հասնելու համար այն ձիւնապատ լեռան ստորոտը, որուն գագաթը խառնարանն կար: Այս բաժակիս բերանը Աւաչայի ծովագողին կողմը դարձած՝ մեր աչաց առջև անդադար թանձր ծուխ մը կ'արձըկէր. անգամ մը միայն գիշերը կապուտակ և դեղնագոյն բոցեր տեսնուեցան, բայց քիչ բարձրութեամբ:

Պ. Գապորֆի ջանքը շատ պիտանի եղաւ՝ թէ մեր բնագիտաց և թէ մեր աւտեղարաշխից. հրամայեց որ ութ խաղախ մէկէն ընկերանան Պ. Պ. Պէրնիզէի, Մոնթէսի և Ռըսըվէօրի. իսկ Պ. Լամանոնի առողջութիւնը չէր ներեր այսպիսի ճանապարհորդութեան մը ձեռք զարնել, որուն նման դժուար բանի մը գուցէ երբեք ձեռք ալ զարնուած չէր, և Քամչատքայ ճանապարհորդող